

تاریخ نگاران بزرگ ایران در سده های آغازین اسلام

تاریخ نگاران ، تاریخ نگاران بزرگ ایران ، ابوعلی محمد بن محمد بلعمی ، ناظم الاسلام کرمانی ، رضاعلی خان هدایت ، اسکندر بیک منشی ، تاریخ نگاران بزرگ ایران در سده های آغازین اسلام

هر چند از ایران باستان کتابی تاریخی بر جای نمانده، اما از اشاره های مورخان یونانی می توان دریافت که سنت تاریخ نویسی در میان ایرانیان نیز وجود داشته است و دست کم سالنامه هایی که در بردارنده فهرست رویدادها بوده اند، در دربارهای سلطنتی تدوین و نگهداری می شده اند. این سالنامه ها ادامه سنت رویدادنگاری آشوریان و بابلی ها بود.

پس از ورود اسلام به کشورمان، سنت تاریخ نگاری در ایران به تدریج به چنان شکوفایی می رسد که در سده های هفتم و هشتم قمری، تاریخ هایی نگارش می شوند که هر یک از آنها را باید نمونه درخشان رویدادنگاری در نظر گرفت. در این زمان مورخان دانشمندی مانند خواجه رشیدالدین فضل الله همدانی (۶۴۸ ه ق) نه تنها به ثبت تاریخ ایران می پردازند، بلکه تاریخ جهان شناخته شده روزگارشان را هم مورد توجه قرار می دهند. بدین گونه تواریخی پدید می آیند که برجستگی و ارزش نمایانی دارند.

اگر از سبک نوشتاری تواریخ سده های پس از آن بگذریم و شیوه پیچیده گویی بسیاری از تاریخ نویسان قرن های دهم تا سیزدهم را نادیده بگیریم، می توان گفت که سنت تاریخ نویسی در ایران، همچنان پایدار می ماند و کتاب هایی پدید می آیند که در شمار بهترین نمونه های رویدادنگاری محسوب می شوند. دقت مورخانی نظیر میرزاهمدی خان استرآبادی در ثبت رخدادهای روزگار نادرشاه افشا (با همه انتقادهایی که از کتاب او کرده اند) یک نمونه از کار تحسین برانگیز نویسندگان و مورخان ایرانی به شمار می رود. البته تنگناهایی را که این مورخان در نوشتن تاریخ راستین و بی دروغ روزگار خود داشته اند، نباید نادیده گرفت. خصلت های استبدادی پادشاهان، بسیاری از مورخان را از بازگویی حقایق تاریخی باز می داشت.

این نیز گفتنی است که گاه سنت تاریخ نویسی در ایران با تملق و چاپلوسی و قلب واقعیت آمیخته می شده است. نمونه این دست تواریخ درباری، متأسفانه اندک نیست. همان میرزاهمدی خان استرآبادی که تاریخ با ارزش «جهانگشای نادری» را نوشته است، با نگارش کتابی به نام «دره نادره» چنان زبان به تملق گویی و چرب زبانی می گشاید که خواننده امروزی را از شیوه تاریخ پردازی او، بیزار می سازد. با همه اینها باید گفت که دامان مورخان بزرگ و نامور ایرانی از گمان دروغ به دور است و آنها توانسته اند که با پایبندی به حقیقت و راستی، حوادث روزگارانشان را ثبت کنند و بنویسند. مثال روشن این سخن، ابوالفضل بیهقی و تاریخ نامدار اوست که اهمیت و ارزش بی مانند کتاب او بر کسی پوشیده نیست. او با آن که همواره ستایشگر سلطان روزگار خود بوده است، به هیچ روی از بازگویی حقیقت سر باز نمی زند و خود را نسبت به آیندگان متعهد و پاسخگو می داند.

در این نوشته که بر پایه بررسی تواریخ مهم و بارز ایران (از سده های آغازین اسلامی تا پایان عصر قاجاری) شکل گرفته، تلاش شده به زندگی شماری از مورخان نامور ایرانی - تا جایی که بررسی های تاریخی بر زندگی آنان روشنی افکنده است - و محتوای اثری که آفریده اند، اشاره شود.

- ۱) ابوعلی محمد بن محمد بلعمی، قرن چهارم، نویسنده بلعمی.
- ۲) ابوسعید عبدالحی بن ضحاک گردیزی، قرن پنجم، نویسنده تاریخ گردیزی.
- ۳) ابوالفضل بیهقی دبیر، قرن پنجم، نویسنده تاریخ بیهقی.
- ۴) راوندی، قرن ششم، نویسنده راحه الصدور و آیه السرور در تاریخ آل سلجوق.
- ۵) عطاملک جوینی، قرن هفتم، نویسنده تاریخ جهانگشا.
- ۶) رشیدالدین فضل الله همدانی، قرن هفتم، نویسنده جامع التواریخ.
- ۷) منهاج السراج جوزجانی، قرن هفتم، نویسنده طبقات ناصری.
- ۸) شرف الدین عبدالله، قرن هفتم، نویسنده تاریخ و صاف.
- ۹) حمدلله مستوفی قزوینی، قرن هفتم، نویسنده تاریخ گزیده.
- ۱۰) محمد بن علی شبانکاره ای، قرن هشتم، نویسنده مجمع الانساب.
- ۱۱) احمد بن جلال الدین محمد فصیحی خوافی، قرن نهم، نویسنده مجمل فصیحی.
- ۱۲) شرف الدین یزدی، قرن نهم، نویسنده شرفنامه.
- ۱۳) شهاب الدین عبدالله حافظ ابرو، قرن دهم، نویسنده زبده التواریخ.
- ۱۴) کمال الدین عبدالرزاق سمرقندی، قرن نهم، نویسنده مطلع السعدین و مجمع البحرين.
- ۱۵) میرمحمد بن سیدبرهان الدین خاوند شاه معروف به میرخواند، قرن دهم، نویسنده روضه الصفا.

-
- ۱۶) غیاث الدین بن هماد الدین معروف به خواندمیر، قرن دهم، نویسنده حبیب السیر.
- ۱۷) حسن بیک روملو، قرن نهم، نویسنده احسن التواریخ.
- ۱۸) اسکندر بیک منشی، قرن یازدهم، نویسنده عالم آرای عباسی.
- ۱۹) میرزامهدی خان استرآبادی، قرن دوازدهم، نویسنده جهانگشای نادری.
- ۲۰) ابوالحسن بن محمد امین معروف به گلستانه، قرن دوازدهم، نویسنده مجمل التواریخ بعد از نادر.
- ۲۱) رضاقلی خان هدایت، قرن سیزدهم، نویسنده روضه الصفاى ناصری.
- ۲۲) ناظم الاسلام کرمانی، قرن چهاردهم، نویسنده تاریخ بیداری ایرانیان.
-